

THE ROLE OF GEOGRAPHICAL FORECASTING IN GEOGRAPHY

Annotation: At present, there is no single concept of terms such as geographical forecasting and forecasting. Natural, economic, political processes taking place around the world all require forecasting. The object, subject, purpose and tasks of geographical forecasting must be clear. .

Keywords: Geographical forecasting, geographical forecasting, forecasting periods, extrapolation, geographical analogues, landscape-genetic. Geographic forecasting

GEOGRAFIYA FANIDA GEOGRAFIK PROGNOZLASHNING O'RNI

Umatkulov Ilxomjon

GulDU "Aniq va tabiiy fanlarni o'qitish metodikasi(geografiya)" ta'lim yo'nalishi 1-kurs magistranti

Jo'rayev Adxam

GulDU geografiya ta'lim yo'nalishi 3 -kurs talabasi

Annotatsiya: Xozirgi kunda geografik prognoz va prognozlash kabi atamalarni to'liq yagona konseptsiyasini ishlab chiqilmagan. Butun dunyoda ro'y berayotgan tabiiy, iqtisodiy, siyosiy jarayonlar bularning xammasi prognozlashni talab etadi. Geografik prognozlashning obekti, predmeti, maqad va vazifalari aniq bo'lishi kerak.

Kalit so'zlar: Geografik prognoz, geografik prognozlash, prognoz muddatlari, ekstrapolyatsiya, geografik analoglar, landshaft-genetik. Geografiyada prognozlash

Geografiya fanida geografik prognozlashning rolini belgilashdan oldin, uni geografiya fanida ishlatish uchun uning mohiyatini eng aniq aks ettiradigan ta'rif berish kerak.

Geografik prognoz-tabiatni oqilona boshqarishning ilmiy asosidir.

Uslubiy adabiyotda "geografik prognoz" va "geografik prognozlash" kabi atamalarning yagona kontseptsiyasi hali ishlab chiqilmagan. Geografik prognozga oid izlanishlar tarixi T.V.Zvonkova (1987), SH.S.Zokirov (1998),

V.P.Maksakovskiy (2004), V.T.Bogucharskov (2004) lar tomonidan taqlil qilingan.

O‘zbekistonda geografik prognoz bilan shuqullangan to‘nqich olimlardan biri A.Rafiqovdir (1939-2003). Uning ilk bor, o‘zbek tilida «Geografik prognozashtirish asoslari» o‘quv qo‘llanmasi O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyotida chop ettirildi (2003y). Olim, «Prognoz», «Prognostika» atamaları o‘zbek tilida «Bashorat» va «Bashorashtirish» ma’nosini bildirsa – da, bu so‘zlar to‘la ma’noda «Prognoz» va «Prognozashtirish»ning muqobil varianti bo‘la olmaydi.

Geografik prognoz — geotizim(geomajmua)larda tabiat va jamiyat munosabatlarida narsa, xodisa, holat, voqea va jarayonlarni kelajakda qanday bo‘lishi mumkinligi haqidagi faktik materiallar bilan ilmiy asoslangan bashorat.

Maqsadi - geotizim(geomajmua)larda tabiat va jamiyat munosabatlarini eng optimal holatda ushlab turish va barqaror rivojlanishni ta’minlash uchun xodisa, holat, voqea va jarayonlarni faktik materiallar bilan ilmiy asoslash.

Maqsadga erishmoq uchun geografik prognozashtirish quyidagi vazifalarni o‘z oldiga qo‘yadi:

-“Geografik prognozashtirish”ning ilmiy-nazariy asoslarini ishlab chiqish va uni umume’tirof etilgan holatga olib kelish;

-“Geografik prognozashtirish”ning umume’tirof etiladigan turli variantdagi metodlarini ishlab chiqish;

-“Geografik prognozashtirish”ning baholash, kadastrlash, nazoratlash, monitoringlash va ekspertizalashning ilmiy, metodik va huquqiy asoslarini yaratish;

-“Geografik prognozashtirish”ning o‘ziga xos tomonlarini ochib berish va uni davlat boshqaruvi qismiga aylantirish;

-“Geografik prognozashtirish” bo‘yicha ta’lim va kadrlar tayyorlashni yo‘lga qo‘yish;

-“Geografik prognozlashtirish”ning global, mintaqaviy va milliy miqyosda rayonlashtirish va kartalashtirish ishlarini olib borish;

barqaror rivojlanishni geografik prognozlashtirish asosida aniqlash va rejalashtirish;

-davlat va xalqaro hamjamiyatning geografik prognozlashtirish oid taktik reja va strategik dasturlarini ishlab chiqish hamda ularga yuridik tus berish;

-“Geografik prognozlashtirish”ning dinamik ko‘rinishdag ONLAYN dasturlarini yaratish va uni amalga joriy qilish va h.k.

Prognoz oldindan taxmin qilish, bashorat qilishni anglatadi. Shuning uchun, geografik prognoz-inson faoliyati, tabiiy-resurs salohiyati va global, mintaqaviy va mahalliy miqyosda tabiiy resurslarga bo'lgan ehtiyoj ta'siri ostida tabiiy tarkibiy qismlarning muvozanati va rivojlanish tabiatidagi o'zgarishlarni taxmin qilish. Shunday qilib, prognoz, birinchi navbatda, nima ekanligini emas, balki har qanday ta'sir yoki harakatsizlik natijasida yuzaga keladigan narsalarni o'rganadigan ma'lum bir turdagi bilimdir.

Prognozlash-bu tabiiy tizimlarning xatti-harakatlariga oid qarorlar chiqarishga imkon beradigan va tabiiy jarayonlar va kelajakda ularga insoniyat ta'siri bilan belgilanadigan harakatlar majmui. Shunday qilib, "geografik prognoz" va "geografik prognozlash" atamalarini sinonim deb hisoblash mumkin emas, ular orasida ma'lum farqlar mavjud. Ob'ekt, masalan, insoniy yoki tabiiy omillar ta'siri ostida har qanday darajadagi geosistema o'zgargan (yoki kelajakda o'zgarishlarga moyil), prognozlash jarayonini maqsad qilgan moddiy yoki moddiy tabiiy shakllanish sifatida tushunilishi mumkin. Prognozlash predmeti ushbu o'zgarishlarning yo'nalishini, darajasini, tezligini va ko'lamini tavsiflovchi ushbu geosistemalarning xususiyatlarini (ko'rsatkichlarini) hisobga olish mumkin. Bu inson iqtisodiy faoliyati ta'siri ostida geosistemalarni qayta qurishning ishonchli prognozlarini tuzish uchun zarur bo'lgan bu ko'rsatkichlarni aniqlashdir.

Geografik prognozlash prognostik va boshqa ilmiy fanlar bo'yicha ishlab chiqilgan bir qator dastlabki qoidalarga (umumiy printsiplarga) asoslangan.

1. Rejalashtirilgan ob'ektga tarixiy yondashuv (genetik yondashuv), ya'ni uni shakllantirish va rivojlantirishda o'rganish. Bunday yondashuv, birinchi navbatda, tabiat dinamikasi qonunlari haqida ma'lumot olish va ularni kelajakka oqilona uzaytirish uchun zarurdir.

2. Geografik prognozlash prognozashtirilgan tadqiqotlarning umumiy va o'ziga xos bosqichlari asosida amalga oshirilishi kerak. Umumiy bosqichlarga quyidagilar kiradi: prognozning vazifasi va ob'ektini aniqlash, o'rganilayotgan jarayonning gipotetik modelini ishlab chiqish, dastlabki ma'lumotlarni olish va tahlil qilish, prognozlash usullari va usullarini tanlash, prognozni bajarish va uning ishonchliligi va aniqligini baholash.

3. Tizimli printsip prognozlash katta tizimlarning barcha umumiy xususiyatlariga xos ekanligini ko'rsatadi. Ushbu printsipga ko'ra, murakkab fizik-geografik prognoz kengroq geografik prognozning elementidir, u boshqa turdagi prognozlar bilan o'zaro bog'liq holda tuzilishi kerak, prognoz ob'ekti tizim toifasi sifatida qaralishi kerak.

4. Umumiy tamoyillar orasida prognozlash variantlari mavjud. Prognoz qiyin bo'lishi mumkin emas, chunki turli xil tabiiy tizimlar insonning iqtisodiy faoliyatining ta'sir doirasiga kiradi. Shu munosabat bilan, u boshlang'ich shartlarning bir nechta variantlari asosida ishlab chiqilishi kerak. Prognozning ko'p o'zgaruvchan tabiati turli darajadagi geosistemalarning turli yo'nalishlari va darajasini baholash va shu asosda eng maqbul va oqilona dizayn echimlarini tanlash imkonini beradi.

Prognozni ishlab chiqish har doim muayyan hisob-kitob vaqtlariga, ya'ni oldindan belgilangan vaqt bilan amalga oshiriladi. Shu asosda geografik prognozlar quyidagilarga bo'linadi:

Jumladan, A.G.Isachenko va B.A.Popovlar geografik prognoz muddatlarini quyidagicha tabaqalaydilar:

O'ta qisqa muddatli – 1 yilgacha, qisqa muddatli 3 – 5 yilgacha, o'rta muddatli 10 – 15 yilgacha, uzoq muddatli – bir necha o'n yilliklarga, o'ta uzoq muddatli – ming yilliklarga bag'ishlangan prognozlardir (Jekulin, 1989, 155 b.).

Bundan tashqari, har bir prognoz global va mintaqaviy elementlarni birlashtirishi kerak. Shunday qilib, Afrika va Janubiy Amerikaning nam ekvatorial o'rmonlarini kesib, inson butun yer atmosferasining holatiga ta'sir qiladi: kislorod miqdori kamaya Prognozlash usuli va metodologik usulini tushunish tavsiya etiladi. Ushbu maqolada prognozlash usuli axborotni qayta ishlashga nisbatan norasmiy yondashuv (printsip) sifatida tushuniladi, bu esa qoniqarli prognoz natijalarini olish imkonini beradi. Metodik usul to'g'ridan-to'g'ri prognozga olib kelmaydigan, ammo uni amalga oshirishga yordam beradigan harakat sifatida qaraladi.

Geografik prognozlashning metodik usullari xaritalar va aerokosmik tasvirlarni tahlil qilish, indikatsiya, matematik statistika usullari, mantiqiy modellar va stsenariylarni yaratishni o'z ichiga oladi. Ulardan foydalanish sizga kerakli ma'lumotlarni olish, mumkin bo'lgan o'zgarishlarning umumiy yo'nalishini belgilash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Звонкова Т.В Географическое прогнозирование .М., «Высшая школа»,1987
2. Богучарсков В.Т. История географии. Москва-Ростов на Дону. Изд.-во «Март», 2004, 448 с.
3. А.Рафиков. Географик башоратлаш. Т-2001
6. И.К.Назаров ГЕОГРАФИК БАШОРАТ ВА АМАЛИЁТ Бухоро - 2010 йил
7. Жекулин В.С. Введение в географию. Ленинград, изд – во ЛГУ, 1989,272 с
8. [www.urdu. @ursu.uz/pak.uz](http://www.urdu.ursu.uz/pak.uz) — Урганч давлат университети сайти.